

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

BASIC APPROACHES TO TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Стаття присвячена аналізу підходів до викладання англійської мови за професійним спрямуванням (АГМС) у закладах вищої освіти України з метою подальшої розробки ефективної методики формування іншомовної професійної компетентності у здобувачів другого (магістерського) рівня освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Автори зазначають, що невідповідність між заявленими рівнями володіння англійською мовою у чинних законодавчих актах і реальними показниками у сфері іншомовної освіти зумовлюють актуальність обраної теми та спонукають до пошуку шляхів оптимізації навчального процесу за рахунок інтеграції АГМС із профільними дисциплінами.

Здійснено зіставний аналіз і з'ясовано особливості навчання АГМС та англійської мови загального спрямування.

З'ясовано, що процес формування іншомовної професійної компетентності може бути оптимізовано за рахунок добору змісту навчання на основі аналізу, дані для якого можуть бути отримані шляхом: опитування студентів, спеціалістів, працевдавців, викладачів-предметників і викладачів АГМС; тестування студентів; проведення співбесід та аналізу посадових інструкцій; проведення допроектного дослідження з англійської мови для професійного спілкування; організації навчання майбутнього фахівця на основі міжпредметних зв'язків; використання іноземної мови як засобу систематичного поповнення професійних знань і формування професійних умінь і навичок; використання форм і методів навчання, спрямованих на забезпечення формування необхідних професійних умінь і навичок майбутнього фахівця.

У статті виокремлено та надано характеристику принципам навчання (професійної спрямованості, професійної мобільності, модульного навчання, свідомості, розвитку автономії студентів), які відображають специфіку навчального предмета.

Аналіз досліджень у галузі іншомовної професійної освіти дозволив зробити висновки про те, що навчання АГМС має задовольняти професійні потреби студентів, що, у свою чергу, повинно відобразитися в методологічних принципах навчання системи вищої професійної освіти, визначати зміст навчання, принципи його добору й організації для досягнення необхідного рівня володіння

іноземною мовою з метою використання у професійній сфері.

Ключові слова: іншомовна професійна компетентність, англійська мова за професійним спрямуванням, англійська мова за загальним спрямуванням, спеціальні принципи.

The article is devoted to the analysis of approaches to teaching English for Specific Purposes in higher education institutions of Ukraine in order to develop efficient methodology of teaching English for Specific Purpose (ESP) of the second level (Master's Degree) 281 'Public Administration' expertise field students.

The authors highlight the issues of the contradiction between the language level assigned in the current curriculum and the real foreign language competence level. Thus, it reveals the urgent matter of the dispute question and the importance of developing relevant methodology of ESP learning due to its integration with majors.

The further analysis of ESP and General English is conducted, and the common and different grounds are revealed.

The issues of content developing by means of students, professionals, employers, major professors and ESP lecturers surveys, students testing, interviews and job descriptions, ESP pre-case studies, future professionals teaching based on cross-curricular elements, ESP usage as the constant source of vocational knowledge and as the means of vocational skills developing, the forms and methods that guarantee the vocational skills of future professionals' development are considered the main factors to optimize the process of ESP language skills developing.

The ESP specific educational principals (occupational streams, occupational mobility, modular studies, learner awareness, student autonomy developing) are focused on as special ones for ESP studies.

The further ESP research analysis lets the authors arrive at the conclusions that ESP learning has to satisfy the students' vocational needs. Thus, it has to be reflected on the methodological principles that have common ground with the whole higher education system and identify the content itself, its selection and organization procedures in order to achieve the appropriate ESP level.

Key words: foreign language vocational competence, English for specific purposes, general English, ESP special methodological principles.

УДК 378.147: 372.881.111.1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-2.11>

Прокопчук М.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Інституту державного управління
у сфері цивільного захисту

Золотова О.

викладач кафедри мовної підготовки
Інституту державного управління
у сфері цивільного захисту

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процес інтеграції української освіти в європейський освітній простір підвищує важливість вивчення іноземної мови не лише як академічної дисципліни у закладах вищої освіти (ЗВО), а й засобу оволодіння спеціалізацією, що узгоджується з вимогами Болонської декларації та лінгводидактичною політикою, визначеною Рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти [5, с. 17].

Важливість англійської мови для доступу та розширення освітніх і професійних можливостей людини визнається Україною і відображена в ряді національних стратегій та ініціатив. Одним із таких документів є Концепція розвитку англійської мови у ЗВО, що розроблена та схвалена на засіданні Колегії МОН.

Концепція наголошує, що до 2023 р. рівень володіння англійською на рівні B1 буде обов'язковим під час вступу до бакалаврату. Через стандарти вищої

школи буде прописано вимогу, що обов'язково студент бакалаврату незалежно від спеціальності мусить засвоїти іноземну мову на рівні B1+, якщо він хоче отримати диплом.

Для старших рівнів – магістрів і докторів філософії з академічним компонентом – обов'язковим буде рівень B2 [8].

З іншого боку, моніторинг рівня володіння англійською мовою магістрантами кафедри мовної підготовки Інституту державного управління у сфері цивільного захисту працівників державної служби надзвичайних ситуацій здобувачів другого (магістерського) рівня освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» не завжди відповідає сучасним вимогам, що перешкоджає їх успішному працевлаштуванню в майбутньому.

Розбіжність між заявленими рівнями володіння АМПС і реальними показниками у сфері іншомовної освіти зумовлюють актуальність обраної теми та пошуків вирішення вищезазначеного питання.

Метою статті є аналіз підходів до викладання АМПС у ЗВО України з метою подальшої розробки ефективної методики формування іншомовної професійної компетентності (ІПК) у здобувачів другого (магістерського) рівня освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми викладання АМПС присвячена низка публікацій як вітчизняних: О.П. Биконі [2], А.В. Беляєвої [1], І.П. Задорожньої [6], І.С. Заярна [7], Т.П. Друженко [4] та ін., так і зарубіжних науковців: Т. Дадлі Еванс [14], К. Хардінг [15].

Виклад основного матеріалу. У більшості вищезазначених робіт із навчання АМПС розглядається як інструмент професійної діяльності, що по-різному використовується фахівцями різних професій.

За визначенням Програми з АМПС, метою навчання іноземних мов для професійного спілкування є формування не окремого набору елементів, а інтегрованої системи умінь і знань, необхідних для ситуативного та професійного спілкування [12].

Під час досягнення цієї мети у майбутніх фахівців формується достатній рівень мовної компетентності, яка складається з іншомовних знань, мовних, комунікативно-пізнавальних, мовленнєвих навичок та умінь загально-технічного характеру.

Відповідно, навчання як модель реальної комунікації звужує лінгвістичний діапазон мови до конкретних потреб студентів різних спеціальностей і передбачає використання автентичних матеріалів для забезпечення професійного спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації [7, с. 7].

Ці знання, навички й уміння використовувати лінгвістичний і граматичний інструментарій забезпечують підготовку до подальшої самостійної роботи з іншомовним матеріалом відпо-

відно до освітніх запитів і гармонійного поєднання навчального процесу та майбутньої професійної діяльності.

Навчальний процес повинен враховувати типові ситуації, характерні для професійної комунікації, які б створювали вмотивовану потребу в іншомовному спілкуванні та максимально наближали навчальний процес до природної професійної комунікації [12].

Таким чином, ІПК розглядається як комплексна якість особистості, набута у процесі вивчення англійської мови, яка складається із лінгвістичних, комунікативних і соціокультурних знань, професійних умінь і особистих ставлень, базується на досвіді та проявляється у загальній здатності та готовності до успішної діяльності у іншомовному середовищі [3, с. 7].

Традиційно навчальні курси з АМПС створювались для рівнів *intermediate* та *advanced*. Сьогодні чисельність прихильників вивчення АМПС стає в рази більша, що пояснюється:

1) зростанням інтересу до вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у всьому світі;

2) збільшенням ролі англійської мови як засобу міжнародного спілкування в умовах глобалізації (дедалі більше студентів використовують англійську мову для набуття професійних знань і формування відповідних навичок);

3) покращенням загального рівня володіння іноземними мовами та, як наслідок, «омолодження» користувачів АМПС [8].

Іноземні методисти, порівнюючи навчання АМПС із навчанням англійської мови загального спрямування (АМЗС), виокремлюють постійні та змінні характеристики першої. До постійних характеристик можна віднести той факт, що курс із АМПС:

– має задовольняти специфічні потреби студентів;

– у навчальному процесі використовуються методи та прийоми властиві галузі знань, яку вона (АМПС) обслуговує (методика спеціальних дисциплін);

– враховуються мова (лексика, граматики), жанр і дискурс текстів фахового спрямування.

Змінні характеристики:

– програма з АМПС може бути розроблена для різних спеціальних дисциплін;

– у певних ситуаціях навчання АМПС може використовувати методи, які є відмінними від методів викладання АМЗС;

– зазвичай програми з АМПС розробляються для студентів ЗВО та працівників певної галузі;

– АМПС передбачає, що студенти вже володіють базовими знаннями англійської мови [14].

К. Хардінг наголошує, що у процесі навчання АМПС варто враховувати специфічні умови професійної діяльності, систему виробничих зав'язків,

предметно-технологічний, соціальний і психологічний контексти навчання:

1) вивчення АМПС розглядають як інструмент для досягнення професійної мети, який виходить за межі формальної лінгвістичної науки;

2) наявний невдалий досвід вивчення мови може негативно впливати на мотиваційний аспект вивчення АМПС;

3) вивчення АМПС може здійснюватися після роботи або паралельно із вивченням професійно-орієнтованих дисциплін, що спричиняє психологічну та фізичну втоми та небажання навчатися;

4) вивчення мови не за власним бажанням, а на вимогу адміністрації;

5) наявність в одній групі студентів, котрі володіють АМПС на різних рівнях, що спонукає викладача здійснювати пошук ефективних стратегій і використовувати методи диференційованого підходу до навчання;

6) навчання в одній групі керівників і їхніх підлеглих;

7) навчання в одній групі студентів різних професійних галузей;

8) невідповідність рівнів володіння студентами АМПС програмним вимогам [15, с. 10].

Беручи до уваги постійні та змінні характеристики АМПС, зазначені вище, можемо здійснити зіставний аналіз АМПС із АМЗС і з'ясувати специфіку навчання першої. Для зручності представимо вищезазначене у табл. 1.

Таким чином, можемо зробити висновок, що навчальний процес повинен:

– бути спрямованим на задоволення професійних потреб студентів;

– будуватися з опорою не лише на загальні принципи системи вищої професійної освіти, але

й на специфічні методичні принципи навчання, що визначають зміст, форми, методи та напрями педагогічного впливу на особистість для досягнення необхідного рівня ІПК;

– враховувати предметно-технологічні, соціальні та психологічні контексти навчання;

– використовувати додаткові чинники мотиваційного аспекту навчання та, за необхідності, нейтралізувати попередній негативний досвід вивчення іноземної мови.

Аналіз робіт українських науковців (Ж.Д. Малахова, В.М. Огаренко, Н.Г. Протасова, Т.І. Сущенко та ін.) дає підстави визначити основні принципи організації та реалізації підготовки державних службовців до професійного спілкування, серед яких базовими є: 1) гуманізація; 2) гуманітаризація; 3) гармонізація; 4) фундаменталізація освіти.

С.М. Опрятний доповнює цей перелік принципами: 5) забезпечення єдності наукової й навчальної діяльності, 6) професійної спрямованості, 7) професійної мобільності.

Науковець зазначає, що врахування вищезазначених принципів у проектуванні системи професійного навчання обґрунтовано тим, що у вищій школі вивчаються не основи наук, а сама наука в розвитку. З огляду на це принцип взаємодії наукової й навчальної діяльності виявляється, по-перше, в тому, що навчання будується відповідно до стану науки про мову й мовлення, по-друге, в обов'язковому оволодінні студентами граматичною теорією, тобто в розумінні мовних, лексичних, граматичних правил іноземної мови, за якими будуються мовні знаки (пропозиції, повідомлення) [11, с. 6].

Як зазначають вітчизняні та зарубіжні дослідники, реалізація *принципу професійної спрямованості* дає змогу практично розв'язати супе-

Таблиця 1

Відмінні характеристики навчання АМПС та АМЗС

АМПС	АМЗС
1) мета навчання – формування ІПК;	1) мета навчання – формування іншомовної комунікативної компетентності;
2) АМПС – інструмент для досягнення професійної мети, що виходить за межі формальної лінгвістичної науки;	2) АМЗС – інструмент для досягнення професійної мети, що не виходить за межі формальної лінгвістичної науки;
3) відбір та організація змісту навчання здійснюється відповідно до спеціальних принципів, які враховують професійні потреби студентів;	3) відбір та організація змісту навчання здійснюється відповідно до загальних принципів мінімізації змісту навчання;
4) лексичний діапазон мовного інвентарю обмежується тематикою професійного спілкування;	4) лексичний діапазон мовного інвентарю обмежується тематикою ситуативного спілкування;
5) добір мовного (граматичного) інвентарю чітко регламентується функціональною необхідністю вирішення професійних питань; старша вікова категорія тих, хто вивчає мову;	5) добір мовного (граматичного) інвентарю регламентується функціональною необхідністю розв'язання загальних завдань;
6) широке використання автентичних матеріалів;	6) залучення автентичних матеріалів чітко регламентується практичною метою заняття та рівнем володіння мовою; студент може не володіти базовими знаннями англійської мови;
7) студент вже володіє базовими знаннями англійської мови;	7) у студента може бути відсутнім досвід вивчення іноземної мови;
8) студент може бути в ролі експерта на занятті.	8) викладач виступає в ролі експерта.
9) наявність <i>додаткових мотивуючих</i> або <i>демотивуючих</i> чинників навчання.	9) наявність або відсутність <i>додаткових мотивуючих</i> чинників навчання.

речності між теоретичним характером змісту навчання ділової англійської мови (лінгвістичний компонент) і емпіричним, конкретно-практичним характером змісту у сфері використання досліджуваної мови (психологічний і методологічний компоненти). І саме професійне спрямовання навчального матеріалу становить основну відмінність між АМПС та АМЗС [1; 14; 15].

У свою чергу, професійна спрямованість діяльності передбачає:

– інтеграцію АМПС із профільними дисциплінами;

– відбір змісту навчання на основі аналізу, дані для якого можуть бути отримані шляхом: опитування студентів, спеціалістів, працедавців, викладачів-предметників і викладачів АМПС; тестування студентів; проведення співбесід та аналізу посадових інструкцій; проведення допроектного дослідження з англійської мови для професійного спілкування [13, с. 6];

– організацію навчання майбутнього фахівця на основі міжпредметних зв'язків;

– використання іноземної мови як засобу систематичного поповнення професійних знань і формування професійних умінь і навичок;

– використання форми методів навчання, спрямованих на забезпечення формування необхідних професійних умінь і навичок майбутнього фахівця.

Принцип *професійної мобільності* передбачає здатність людини швидко освоювати спеціальність, іноземну мову, технічні й технологічні засоби роботи з інформацією, а також формування у державних службовців потреби постійно підвищувати свою освіту і кваліфікацію.

Основною вимогою до реалізації цього принципу є необхідність орієнтації суб'єкта на подальше підвищення рівня професійної мовної підготовки, оскільки основна мета навчання полягає в тому, що фахівці повинні не тільки опанувати професію, а й розвивати свій інтелектуальний потенціал [11, с. 6].

Переважаюча частина вітчизняних досліджень у галузі АМПС за останні три роки (О.П. Биконя, Г.А. Дивнич, Т.П. Друженко, О.В. Жовнич, І.С. Заярна, С.В. Лазаренко та ін.) акцентує увагу на перевазі модульної організації змісту навчання за різноманітності підходів щодо розвитку вмінь і навичок, спрямованих на досягнення кінцевого результату – формування ІПК.

Практична реалізація принципу *модульного навчання* щодо проектування змісту підготовки фахівців англійською мовою визначається сукупністю вимог:

– представленням основних напрямів навчання АМПС у вигляді окремих модулів;

– побудовою диференційованої програми навчання з набору основних модулів з урахуван-

ням вимог до підготовки фахівців у галузі іноземної мови;

– забезпеченням відкритості програми для доповнення її новими напрямками і коригування змісту навчання в рамках наявних модулів.

О.П. Биконя, досліджуючи теоретико-методичні засади самостійної позааудиторної роботи з англійської мови студентів економічних спеціальностей, у межах рефлексивного підходу особливу увагу приділяє *принципам свідомості та розвитку автономії студентів* (передбачається реалізація різних рівнів автономії, де може здійснюватися самостійний добір студентами цілей, що відображають індивідуальну траєкторію їх розвитку та навчання), на основі яких передбачається організація навчального процесу і розподіл матеріалу на модулі [2, с. 13].

Отже, ефективність навчання АМПС зумовлюється врахуванням специфічних принципів: професійної спрямованості, професійної мобільності, модульного навчання, свідомості, розвитку автономії студентів.

Висновки. Враховуючи вищезазначені специфічні принципи й особливості навчання АМПС, можемо зробити висновок, що з метою розробки ефективної методики формування ІПК у здобувачів другого (магістерського) рівня освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» викладачу варто:

1) зосередитися на тих методах і прийомах, які задовольняють професійні потреби студентів;

2) забезпечити міцну взаємодію зі студентами на всіх рівнях, оскільки останні у разі певного професійного досвіду стають джерелом професійних знань, тим самим впливаючи на добір рольового інструментарію викладача на занятті;

3) залучати автентичні матеріали для створення навчального середовища;

4) аналізувати мовні та мовленнєві явища у практичній площині;

5) розуміти природу професійної діяльності студентів;

6) здійснювати пропедевтичну «візію» навчальних дій крізь призму майбутньої професійної діяльності студентів;

7) широко використовувати ситуації спілкування із професійного домену студентів для створення реального або наближеного до реальності середовища, що спонукає до активного використання АМПС;

8) створювати умови для забезпечення високого рівня мотиваційного аспекту вивчення АМПС.

Перспективним для подальших досліджень видається аналіз зарубіжних підходів до ролі викладача на заняттях АМПС.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беляєва А.В. Англійська мова за професійним спрямуванням: зміст та цілі дисципліни. *Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія «Філологічна»*. 2005. Вип. 52. С. 36–38.
2. Биконя О.П. Теоретико-методичні засади самостійної позааудиторної роботи з англійської мови студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2017. 48 с.
3. Дивнич Г.А. Англійська компетентність як чинник функціонування механізмів державного управління в умовах євроінтеграції України : автореф. дис. ... канд. з держ. упр. : 25.00.02. Чернігів, 2018. 20 с.
4. Друженко Т.П. Методика диференційованого навчання англійського усного монологічного мовлення майбутніх юристів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 269 с.
5. Жовнич О.В. Методика навчання професійно орієнтованого англійського писемного спілкування майбутніх журналістів засобами блог-технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Тернопіль, 2018. 303 с.
6. Задорожна І.П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки : монографія. Тернопіль, 2011. 414 с.
7. Заярна І.С. Методика дистанційного навчання англійського аргументативного писемного мовлення майбутніх правознавців : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2019. 234 с.
8. Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-koncepciyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riveni-v1-obov'yazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profihnih-disciplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi> (дата звернення 10.02.2020).
9. Лазоренко С.В. Методика самостійного оволодіння англійською лексико-граматичною компетентністю у читанні майбутніми військовими фахівцями з інформаційно-телекомунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 209 с.
10. Медведчук А.В. Формування англійської професійно орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні у майбутніх менеджерів з адміністративної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2019. 296 с.
11. Опратний С.М. Моделювання системи професійного навчання державних службовців ділової англійської мови : автореф. дис. ... канд. держ. упр. наук : 25.00.03. Київ, 2005. 17 с.
12. Програма з англійської мови для професійного спілкування / кол. авт. : Г.Є. Бакаєва та ін. Київ : Ленвіт, 2005. 119 с.
13. Рощина Е.В. Функции иностранного языка как учебного предмета в системе обучения в университете. *Иностранные языки на неспециальных факультетах*. Ленинград, 1978. С. 39.
14. Dudley-Evans A., St. John A.M. *Developments in English for Specific Purposes: A multi-disciplinary approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 301 p.
15. Harding Keith. *English for Specific Purposes*. Oxford : Oxford University Press, 2007. 170 p.